

העיד על קיומו של הסילוק. כנגד זה לא היתה כל עדות מוסיקלית, שהעידה על קיומו של האתנה. וכך נדחה האתנה הקדום מפני הרביע המאוחר, וישן הוצא מפני חדש. וכך נתהפכה הקערה על פיה. שהרי כל עצמו של הרביע לא בא אלא בעקבות האתנה שהיה שם תחילה. אך עתה נותר רק הרביע המחודש, ונתבטל האתנה הקדום. ונמצא שהרביע מצרף את פסוקי הטעם העליון; אך אין שם טעם, המצרף את פסוקי הטעם התחתון. וכך הובן עתה היחס שבין מערכות הטעמים: מערכת הסילוק ייצגה עדיין את הטעם התחתון ואת הטעם העליון כאחד; ואילו מערכת הרביע צירפה את דיברות 'אנכי' ו'לא יהיה לך' – 'לזכרון שבדבור אחד נאמר' (חזקוני שמ' כ, יג).
 וזה היה מעתה מניין הפסוקים של דיברות 'אנכי' ו'לא יהיה לך': הם נמנו כחמשה פסוקים בטעם התחתון – וכשני פסוקים בטעם העליון; והם נמנו כפסוק אחד – על פי הצירוף המיוחד של מערכת הרביע.

ד. בשלב הבא של ההתפתחות לא נשתנו הטעמים עצמם, אך נשתנתה משמעותם. ושלב זה הוא כעין פירוש חדש למערכות הסילוק והרביע: מערכת הסילוק מייצגת עתה את הטעם התחתון – ומערכת הרביע את הטעם העליון.²

ניתוסף הרביע; וחמש המלים הסמוכות לרביע הוטעמו בטעמים הראויים לפניו. לבסוף ביקשו לבטל את אחד משלושת טעמי 'עבדים'. אך היו זוכרים, כנראה, שהאתנה הוא הטעם הקדום, ואילו הרביע הוא הטעם המאוחר. לפיכך דחו את הרביע וקיימו את האתנה ואת הסילוק. אף על פי כן לא נגעו בשאר הטעמים שבמערכת הרביע. הללו נשארו – כשרידים חסרי מובן של מערכת הרביע; שכן בתיבותיהם לא היו שלושה טעמים כאחד.
 על פי זה יש לבאר את הנוסח התמוה שהובא בתנ"ך גינצבורג בשמות וברברים:

מעבבאי: אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים.

מדנחאי: אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים.

אין זה אלא נוסחו של Snaith, כשהוא מופצל לטעם עליון ותחתון.

1 כל זה מוכח מדברי חזקוני (שמות כ, יג): יש ברוב הדברות שתי נגינות ללמד שבעצרת שהוא דוגמא מתן תורה ומתרגמינן דברות קריין כל דברת לא יהיה לך וכל דברת זכור בנגינות הגדולות לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחד מהן דברת אחת לעצמה... אבל בחדש שבט כשקריין בפרשת יתרו כשאר שבתות השנה קריין לא יהיה לך וזכור בנגינות הקטנות לעשות מכל אחת מהן ד' פסוקים... גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתייהן פסוק אחד לזכרון שבדבור אחד נאמרו כיצד בתיבת אנכי פשטא ובתיבת אלהיך זקף קטן ובתיבת הוצאתיך תלתא ובתיבת מארץ מצרים קדמא ואזלא ובתיבת עבדים רביעי.
 הנוסח המתואר כאן הוא בדיוק נוסח ד' שהובא לעיל. ולמדנו מדברי חזקוני, שדיבר 'לא יהיה לך' היה נקרא לעצמו – גם בטעם העליון וגם בטעם התחתון; ואילו צירוף 'אנכי' ו'לא יהיה לך' נעשה רק 'לזכרון שבדבור אחד נאמר'; ולדעת ריווה, לא נועד צירוף זה לקריאה, אלא 'לזכרון' בלבד.

עם זאת דברי חזקוני טעונים ביאור. שהרי לא נאמר בתלמוד, אלא ש'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום (מבות כד, א); ואילו הביטוי 'בדיבור אחד נאמר' מצוי ביחס ל'שמור וזכור' (שבושות כ, ב) וביחס להלכות שונות הסותרות זו לזו (מכילתא יתרו, פרשה ו). אך דומה, שאין רמז לכך ש'אנכי' ו'לא יהיה לך' נאמרו ב'דבור אחד'. אלא זו, כנראה, כוונת חזקוני: מערכת הרביע צירפה את שני הדיברות הראשונים, שנאמרו מפי הגבורה. צירוף זה דומה לצירוף פסוקי 'זכור' בטעם העליון; ומכאן, שהדיברות שנאמרו מפי הגבורה נחשבים גם הם כעין דיבר אחד. ולמדנו מכאן ביטוי לשוני חדש: בדרך כלל פירוש 'נאמרו בדיבור אחד': נאמרו בבת אחת – 'מה שאין חסר יכול לדבר ומה שאין תאווה יכול לשמוע' (שבושות שם); ואילו כאן פירושו: הם נצטרפו והפכו לדיבר אחד.

2 כך מוכח מדברי אר"ת בהקדמתו לעשרת הדיברות שבפרשת יתרו: דבור אנכי... יש בו ב' טעמים והקורא בצבור קורא עבדים... של משנה תורה ברביע ואינו מפסיק בו לקרוא עבדים בסוף פסוק אלא מחבר מן מלת אנכי עד ולשמרי מצותי ושם מפסיק וקורא מצותי בסוף פסוק. – הרי שהטעם העליון עבר, לדעתו, למערכת הרביע.
 אר"ת חזר בו בספר דברים והחליף שם את הרביע באתנה. מכל מקום ברור, שכך הוא הבין את מערכת הרביע בטרם תורה על מחיקתה. וכך הובנה מערכת הרביע גם על ידי רש"י בתקופה מאוחרת יותר (ראה לקמן). זאת ועוד:

פירוש זה נתקבל כמעט מאליו. שכן משנתבטל האתנח מתיבת 'עבדים', נותרו שם רק הסילוק והרביע. והיה זה אפוא רק טבעי, שאחד מאלה יזוהה עם הטעם התחתון – וחבירו עם הטעם העליון. משום כך מערכת הסילוק לא ייצגה עוד את שני הטעמים כאחד, אלא היא יחדה לייצג את הטעם התחתון; ומערכת הרביע חדלה לצרף את פסוקי הטעם העליון – אלא היא ייצגה מעתה את גופו של הטעם העליון.

וכך נתהפכה הקערה על פיה בשתי המערכות כאחת. לשעבר היה הסילוק מייצג את הטעם התחתון – בעקבות הסילוק המייצג את הטעם העליון; והרביע היה משמש בטעם העליון – בעקבות האתנח של הטעם התחתון. עתה נותרו רק המערכות המחודשות, ונתבטלו המערכות הקדומות; זאת, אף על פי שכל עצמן של המערכות המחודשות לא נוצרו – אלא כתוצאה מהשפעת המערכות הקדומות.

וכך הובן עתה היחס שבין מערכות הטעמים: הטעם התחתון קורא את דיברות 'אנכי' ו'לא יהיה לך' כחמשה פסוקים – על פי המתכונת הרגילה של פסוקים: ואילו הטעם העליון קורא אותם כפסוק אחד – שהרי 'אנכי ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום והא באה תליא' (או"ת שמ' כ, ב). ולא נותר עוד זכר לטעם העליון הקדום, הקורא דיברות אלה כשני פסוקים – על פי החלוקה הרגילה לדיברות.

ה. בשלב נוסף של ההתפתחות נעשה ניסיון ראשון להחזיר את הנוסח לקדמתו. או"ת (ובעקבותיו מ"ש) הורה למחוק את כל מערכת הרביע – ולהחזיר את האתנח לתיבת 'עבדים'. אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים.

נוסח זה דומה לנוסח כתבי היד; שהרי יש כאן רק מערכת הסילוק ומערכת האתנח. אולם החזרת הנוסח היתה רק למראית עין. שכן או"ת החזיר את נוסח כתבי היד – אך פירש אותו על פי הנוסח שהיה מקובל בימיו. כי הוא לא החזיר את האתנח הקדום, שהוא המקור להתפתחות מערכת הרביע; אלא הוא שם אתנח חדש, שירש את הרביע. מעתה כל גלילי ההתפתחות של התקופות המאוחרות השתקפו בנוסח הישן; כי מערכת הסילוק המשיכה לייצג את הטעם התחתון; ומערכת האתנח ייצגה את הטעם העליון – במקום מערכת הרביע!

וכך נתהפכה עתה כל משמעות הטעמים – בחינת עליונים למטה ותחתונים למעלה. בנוסח כתבי היד היה האתנח מייצג את הטעם התחתון – והסילוק את הטעם העליון. ואילו בנוסח או"ת היה האתנח מייצג את הטעם העליון – והסילוק את הטעם התחתון. ועדיין היה הטעם התחתון קורא את דיברות 'אנכי' ו'לא יהיה לך' כחמשה פסוקים; ואילו הטעם העליון היה קורא אותם כפסוק אחד.

ו. ניסיון זה נידון לכישלון. מערכת האתנח לא היתה גזורה לתפקידה החדש. היא יכלה לצרף את 'אנכי' לאיסור 'לא יהיה לך'; אך לא היה בידה לצרף את 'אנכי' לכל דיבר 'לא

פירוש אר"ת למערכת האתנח (ראה לקמן) מעיד בעליל, שכן הוא הבין את מערכת הרביע, בטרם ביטלה. 1. משמעות הטעמים לשיטת אר"ת איננה מוטלת בספק; שהרי הוא הדפיס בספרו את עשרת הדיברות 'ב' פעמים אלו לעומת אלו – בטעם העליון ובטעם התחתון.

יהיה לך'; שהרי הפסוק שנוצר על ידי צירוף זה כלל שתי אתגחות (עבדים ... לשנאי), ואתנה קדם בו לסגול (עבדים ... תעבדם).

משום כך הורה רש"ד לחזור אל הנוסח שהיה לפני או"ת ומ"ש; כדבריו, לא היה יכול לקבל זרות כזה להעמיד עבדים באתנה לטעם העליון. לפיכך מחק את האתנה והחזיר את הרביע; וחמש התיבות הסמוכות לרביע הוטעמו בטעמים הראויים לפניו:

אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים.¹

כך הושלמה מערכת הרביע לפחות מבחינה מוסיקלית. אך מבחינה תחבירית עדיין היתה חסרה. כי הפשטא והזקף שבראש הפסוק היו שרידים אחרונים למערכת האתנה. הללו לא נמחקו; אף לא הושמו בצידם הטעמים הראויים למערכת הרביע – הפזר ומשרתיו.²

זאת ועוד: עצם משמעות מערכות הרביע והסילוק לא באה על תיקונה בימי רש"ד. כי רש"ד הבין את המערכות האלה, כפי שהובנו בדורות האחרונים: מערכת הסילוק היא הטעם התחתון – ומערכת הרביע היא הטעם העליון. וכך עדיין היו דיברות 'אנכי' ולא יהיה לך' נקראים כחמשה פסוקים בטעם התחתון – וכפסוק אחד בטעם העליון.

ז. ניסיון נוסף להחזרת הנוסח לקדמתו נעשה בידי רוו"ה. הוא מצא לפניו שני נוסחים: את נוסח ד' שבשמות ואת נוסח ד' שבדברים. ודומה, שרוו"ה הוא הראשון בין כל חוקרי המסורה והטעמים, שהבין כהלכה את שני הנוסחים האלה.

בנוסח ד' דב' ה, ו הוא מצא רק את הסילוק והרביע. שני הטעמים האלה נתבארו שלא כהלכה בדורות שלפניו: כאילו הסילוק מייצג רק את הטעם התחתון – והרביע את הטעם העליון. ואילו רוו"ה הבין את הנוסח הזה, כפי שהובן בתקופת הקדמונים: הסילוק מייצג את הטעם התחתון ואת הטעם העליון כאחד; ואילו הרביע רק מצרף את דיברות 'אנכי' ולא יהיה לך' – לזכרון שבדבור אחד נאמרו. וכך חזרו דיברות 'אנכי' ולא יהיה לך' להיות נקראים כשני פסוקים בטעם העליון; אלא שעדיין נקראו כחמשה פסוקים בטעם התחתון.

בנוסח ד' שמ' כ, ב הוא מצא גם את האתנה בצד הסילוק והרביע. נוסח זה – שנדחה על ידי או"ת ורש"ד כאחד – נתקבל על ידי רוו"ה; אלא שהוסיף לרביע את הגרש ומשרתיו: אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים.

כך החזיר רוו"ה את הנוסח כמעט לנקודת המוצא של ראשית התפתחות מערכת הרביע: מערכת הרביע היא כבר שלמה מבחינה מוסיקלית, אך עדיין לא דחתה מפניה את האתנה. וכדרך שהחזיר את גופו של הנוסח, כן החזיר גם את משמעותו: מערכת הסילוק מייצגת את הטעם העליון ואת הטעם התחתון; ואילו מערכות האתנה והרביע רק מצרפות פסוקים בלבד: הן מצרפות את 'אנכי' לאיסור 'לא יהיה לך' – או לדיבר 'לא יהיה לך'.

אולם אף על פי שרוו"ה הבין את כל אחד משני הנוסחים האלה, הוא טעה, כנראה, בהבנת היחס שביניהם. כסבור היה, שנוסח ד' שבדברים קדם לנוסח ד' שבשמות, והרביע הוא הטעם הקדום. הנה אומר: בתחילה היו מצרפים את 'אנכי' לכל דיבר 'לא יהיה לך'; ורק בתקופה מאוחרת יותר נהגו לצרף את 'אנכי' גם לאיסור 'לא יהיה לך'. כי 'הסופרים שנתנו לנקד

1 כך הודפס בחומש הביאור שהובא בידי רש"ד; ורש"ד הזכיר בתיקון סופרים: מונה, תלישא קטנה, אולא, גרש.

2 מערכת הרביע הושלמה בסופו של דבר בתבנית יהואש: 'אנכי ה' אלהיך' – במונה, מונה, פזר!

גם האתנח גם הוא לרמז כי רק אזהרה הראשונה של לא יהיה לך לחודא מפי הגבורה שמענו. אך לאמיתו של דבר, כיוון ההתפתחות היה הפוך: נוסח ד' שבשמות קדם לנוסח ד' שבדברים; ולא הרביע קדם לאתנח, אלא האתנח קדם לרביע.

וטעות זו של רו"ה מנעה ממנו להבין את המשמעות המקורית של האתנח, כפי שהיא משתקפת בכתבי היד. כי הרו"ה הגיע רק אל נוסח ד', ורק הוא שנתפרש לו כהלכה. אך בנוסח ד' כבר היה הרביע. והואיל והרביע ניתן להתפרש רק כמצרף פסוקים בלבד, נאלץ לפרש כך גם את האתנח שבצידו. אך לא עלה על דעתו של רו"ה, שהרביע לא היה שם תמיד, אלא האתנח קדם לרביע. והאתנח, כשלעצמו, מתפרש יפה – לא כמצרף את פסוקי הטעם התחתון – אלא כמייצג את גופו של הטעם התחתון.

ונראה, שנוסח הספרים שבזמן הרו"ה היה בעוכריו. באותה תקופה כבר שלטה מערכת הרביע בכל הספרים; ואילו מערכת האתנח נתקיימה בצידה – במיעוט ספרים בלבד. כי 'האתנח לא מצאנו כ"א במ"ג רפ"ו והנמשכים אחריו... ובפ' יתרו לבד ולא בפ' ואתחנן, ובכל הספרים הקודמים לרפ"ו... גם בכ"י של נ"ד אין אתנח כלל במלת עבדים כ"א רביע וסילוק גם הרב חזקוני לא הזכיר אתנח כ"א הרביע והסילוק'. משום כך נתחלף לו לרו"ה מוקדם במאוחר, ותהליך ההתפתחות נצטייר לו בכיוון הפוך. כי מערכת האתנח ניתוספה לו אל מערכת הרביע – במקום שהיא תהיה מקורה הקדום. ולפיכך פירוש הרו"ה למערכת האתנח הוא כעין פירושו למערכת הרביע.

אך דומה שהסיבה העיקרית לדעתו של רו"ה תלויה בגישתו לכללי הטעמים. כשאר כל חכמי המסורה בישראל עסק רק בכללים המוסיקליים של הטעמים, ולא בכלליהם התחביריים. הוא ידע יפה, 'כי אי אפשר לנגן עבדים ברביע אם לא ננגן תחילה... תלשא וקדמא ואולא'. אך אפשר ואפשר 'לנגן' רביע אם קדם לו זקף בסמוך או במופלג. משום כך לא עמד על כך, שהפשטא והזקף שבתחילת הפסוק קשורים מבחינה תחבירית למערכת האתנח, ולא למערכת הרביע.

אילו הרגיש רו"ה בכך, על כרחו היה עומד על סדר המוקדם והמאוחר. שהרי כך היה כיוון ההתפתחות: תחילה לא היו שם אלא מערכות הסילוק והאתנח בלבד; אחר כך ניתוסף הרביע; לבסוף הושלמה מערכת המוסיקלית של הרביע, והאתנח נדחה מרוב הספרים. אך מעבר לתחום שליטתו המוסיקלית של הרביע לא הושלמה מערכתו – ולא נפנעה מערכת האתנח; ומיעוט ספרים קיים גם את האתנח עצמו – בעצם תחומי המוסיקלי של הרביע.

ולפיכך היחס שבין מערכות הרביע והאתנח הוא בדיוק הפוך מזה המתואר על ידי רו"ה. לא מערכת הרביע מצויה בכל הספרים, ואילו מערכת האתנח מצויה רק במקצתם; אלא היפוכו של דבר: רק מערכת האתנח מצויה בשלמותה – לפחות בחלק מהספרים; ושרידים של מערכת האתנח מצויים בכל שאר הספרים. כנגד זה מערכת הרביע אינה מצויה בשלמות בשום ספר; אלא היא מצויה בכל הספרים רק באופן חלקי.

אילו הרגיש רו"ה בכל זה, היה עומד על הנוסח הקדום של כתבי היד – מתוך עצם הנוסח המאוחר של ד'. אף הוא היה רואה, שהאתנח קדם לרביע; ומאליה היה מבין, שהאתנח מעיקרו אינו מצרף את פסוקי הטעם התחתון – אלא הוא עצמו מייצג את גופו של הטעם התחתון.

סיכום

23. יש מסורת גנינה אחידה, המשתקפת בטעמי לבשש. רק במקום אחד שני כתבי יד חלוקים עם שני כתבי יד אחרים; ואילו בשאר כל המקומות יש סטיות של כתב יד יחיד מול דעה אחידה של שאר כל כתבי היד. וכך נשמרת תמיד תמונה ברורה של גוסס המקובל על דעת הרוב.

סטיות ההטעמה הן מועטות מאד בלש – ומרובות למדי בבש; ניתן אפוא לומר, שדרך ההטעמה של לש מדויקת בהרבה מזו של בש.

סטיות ההטעמה המצויות בב שונות מאלה המצויות בש. בב מרובים המקרים, שהנקדן החליף בהם את טעמיהם של פסוקים דומים; ואילו סטיות מסוג זה מועטות בש. כנגד זה בש יש מקרים לא מועטים, שהנקדן נמשך בהם אחרי שיגרת גנינת הטעמים – או צירף טעמים בניגוד לכללי היסוד של סמיכות הטעמים; ואילו סטיות מסוג זה הן מועטות מאד בב. וכך מתקבלת תמונה ברורה של נקדני לבשש. נראים הדברים, שלא ניקדו והטעמו על פי טופס מקרא שלפניהם, אלא על פי מסורת הקריאה והגנינה השגורה על פיהם. ונראה, שכל ארבעת הנקדנים היו בקיאים בהגיית המלים, ועל פיה ניקדו את התיבות שלפניהם; משם כך כמעט שלא מצאנו מחלוקת ביניהם ביחס לעיקרי ניקוד. כנגד זה רק נקדני לש היו שולטים שליטה גמורה גם בגנינת הטעמים. אותה שליטה גמורה ניכרת בייחוד בנקדן-המסרן של ש; שהרי דרכו לשים את הטעמים אפילו בקטעי הפסוקים המובאים במסורה; ובודאי לא טרח בכל פעם לעיין במקורו של הפסוק המובא; אלא גנינת הטעמים של כל המקרא היתה שגורה על פיו ברהיטות גמורה. כנגד זה נקדני בש לא שלטו שליטה גמורה בגנינת הטעמים. משום כך אתה מוצא, שב מחליף פסוקים דומים זה בזה; ואילו ש נמשך אחרי שיגרת הטעמים או מצרף טעמים שאינם יכולים להצטרף.

סטיות הטעמה מצויות גם בגוסס המקובל. מספרן הוא פחות ממספרן בבש. בדרך כלל הן ניתנות להתבאר – כדרך שמתבארות הסטיות של ב; במקומות אחדים סיבות השינויים אינן ברורות. חלק גדול של השינויים האלה שיבשו את תפיסתנו הדקדוקית או הפרשנית – הכל כפי שנתבאר לעיל.

אין להתפלא, שהגוסס המקובל שונה בטעמיו מהגוסס הקדום של חכמי המסורה; שהרי גם גוסס לבש שונה ממנו באותה מידה. זאת, אף על פי שבש היו סמוכים לתקופת המסורה; ואילו הגוסס המקובל משקף שינויים, שנעשו במשך דורות. עם זאת יש כאן מקום להבדיל:

סטיות ההטעמה של לבש משקפות רק את טעותו או את שיטתו של נקדן יחיד; ואילו סטיות ההטעמה של הגוסס המקובל הפכו לנחלת הכלל ופשטו ברוב ישראל. ואף על פי שאין לתמוה על כך – ודאי יש מקום להצטער על הדבר.

כת"ב

הכתיב בכתבי היד

1. יש למעלה ממאתים מקומות, שנוסח אל"בשש אינו אחיד בהם. בדרך כלל כתב יד אחד שונה משאר כל כתבי היד וד. ברוב המקרים של המחלקות המסורה מעידה בנוסח הרוב. לעתים קרובות המסורה של אותו כתב יד עצמו מצטרפת לאותה עדות. נחלק את מחלקות הכתיב לסוגיהן:

א. נוסח כתב יד אחד השונה מנוסח שאר כתבי היד וד:

ל

המקרא	ל	ששוד ¹	הערות מסורה המסייעות לששוד ²
בר' ח, כ	הטהורה	הטהרה	מ"ק-לד: הטהורה ב' מל ³
" " "	הטהר	הטהור	מ"ג-שד (מ"ק-לשו): הטהר ה' חס'... ⁴
" " "			מ"ג-ד: הטהור ב' מל ⁴ ...
יג, ח	ובינך	ובינך	מ"ק-ששוד בר' טז, ה: ובינך ל' מלי
" יט, טז	ויחזקו	ויחזיקו	מ"ג-קמלד (מ"ק-א): חזיקה ו' חס' בלשנ'... ⁵
" " "			מ"ג-ל (מ"ק-אקשוד): ויחזקו ג' חס' בלשנ'... ⁶
" " "			מ"ג-אד: ויחזיקו ו'... בראש (ש"ב ב, טז)
" " "			באלהים דמלכ' (מ"א ט, ט) חס ⁵ .
" " כ	והיא	והוא	מ"ג-שוד (מ"ק-לש): [כל אור'] הוא כתב' בר
" " "			מן י"א... ⁷

הטהרה. ל בר' ז, ב; ד בר' ז, ב, ת. הטהור. ש וי' כד, ו; דלש וי' יא, מז; ד וי' י, י. ויחזיקו. קמ דג' יא, ו; ל יר' ו, כד; ד דג' יא, לב; א יר' שם; לאקשוד ש"ב ב, טז; א שופ' ז, כ; ד בר' יט, טז. והוא. שג במ' ה, יג; ד בר' לח, כה; לש בר' יד, ב.

1 שש1 - רק מבר' י ואילך.

2 הערת מסורה המובאת כאן בשם כמה כתבי יד - או גם בשם ד - מצוטטת מילולית רק מאותו כתב יד (או ד), שזכר תחילה; ואילו שאר כתבי היד וד מבטאים אותו תוכן או תוכן דומה, אך לא תמיד באותה לשון. הסימן... מורה, שיש שם רשימת פסוקים, והתיבה הנידונה כלולה בהם; הסימן... (או: x) מורה, שיש שם רשימת פסוקים, והתיבה הנידונה איננה כלולה בהם. כתב יד או ד המובא כאן בסוגריים - אין בו רשימת פסוקים.

לדוגמה: מ"ג-שד (מ"ק-לשו): הטהר ה' חס'...⁴; פירושו: במ"ג ש נמסר: הטהר ה' חס'; כן מצויה שם רשימת פסוקים, והתיבה הנידונה איננה כלולה בהם; תוכן דומה נמסר גם במ"ג-ד, ורשימת הפסוקים נמסרה גם שם; תוכן דומה נמסר גם במ"ק-לשו - אלא שאין שם רשימת פסוקים.

3 ב' המלאים הם, כנראה: בר' ז, ב, ח; כך מוכח ממ"ק-ד.

4 היה ראוי להוסיף: בתורה.

5 מ"ג-קמלד מתייחסת לכל לשונות חזיקה; מ"ג-ל מתייחסת ללישנא ד'יחזיקו'; מ"ג-אד מתייחסת רק לתיבת 'יחזיקו'.

המקרא	ל	בששוד ¹	הערות מסורה המסייעות לבששוד
בר' כה, ג	ולטושים	ולטושם	מ"ק-ששו כאן: ולטושם ל' וכת
" כו, 21	היא	הוא	מ"ג-ששוד (מ"ק-לש): [כל או]ר' הוא כתב' בר מן י"א...*
" לה, ה	סביבותיהם	סביבותיהם ²	מ"ג-לשד (מ"ק-אקשו): סביבותיהם ב' מל'...
" כג	חבולן	חבלון ³	מ"ג-לששוד (מ"ק-א): זבלון ט' כת' כן... ³
" מ, י	והיא	והוא ⁴	מ"ג-ששוד (מ"ק-לש): [כל או]ר' הוא כתב' בר מן י"א...*
" מא, לה	הטבת	הטבות	מ"ג-ד (מ"ק-לשו): טבת הטבת ד' חס' דחס'...*
" מה, טו	עליהם	עלהם	מ"ג-לששוד (מ"ק-ש): עליהם י"ג חס'...
" מו, ט, יב	(ו)חצרן	(ו)חצרן	מ"ג-ד: חצרן כל אוריית' חסר במ"א...*
" יד	זבולן	זבלון	מ"ק-ששו: לְחַצְרָן כול' אוריית' חסי ⁴
" מז, כד	חמישת	חמישית	מ"ג-לששוד (מ"ק-א): זבלון ט' כת' כן... ³
" מט, יג	אניות	אנית	מ"ג-לששוד (מ"ק-ש): חמישית ג' מל'...
			מ"ק-ששוד כאן: אָנִית ל' חס; מ"ק-ל כאן: אָנִית ל' חס'
שמ' א, טז	היא	הוא	מ"ג-ששוד (מ"ק-לש): [כל או]ר' הוא כתב' בר מן י"א...*
" ד, ג	וישליכוהו	וישליכוהו	מ"ג-ד: ונשליכוהו י"ג חסרי' י' בליש'...; מ"ק- קד: הַשְּׁלִיכוֹהוּ (תְּשַׁלְּכוּן) יב' חס' בליש'; מ"ק-ש כאן: וַיִּשְׁלְכוּהוּ יא' חסי בלשנ ⁵ ; מ"ג-ד: וישליכוהו ג' ב' חס' וחד מל'.... דדניאל (ח, ז) מלא ⁶ .
" ו, יד	חצרן	חצרן	מ"ג-ד: חצרן כל אוריית' חסר במ"א...*
			מ"ק-ששו: לְחַצְרָן כול' אוריית' חסי ⁴

הוא. ראה לעיל (והוא בר' יט, כ). סביבותיהם. לשד בר' לה, ה; אקשו שופ' ב, יב. חבולן. ל בר' ל, כ; ש בר' מו, יד; שג שופ' ה, יח; ד בר' מו, יד; א שופ' ד, ו. והוא. ראה לעיל (והוא בר' יט, כ). הטבות. ד בר' מא, כו; ל בר' ו, ב; שג דב' ו, י. עליהם. ל וי' ד, כ; שודש בר' מה, טו. (ו)חצרן. ד בר' מו, יב; ששו במ' כו, ו. זבלון. ראה לעיל (וזבלון בר' לה, כג). חמישית. לשודש וי' כו, טו. הוא. ראה לעיל (והוא בר' יט, כ). וישליכוהו. ד מ"ט של 26; ק מ"ב ט, כה; ד שמ' כב, ל; ד שמ' ד, ג. חצרן. ראה לעיל (וחצרן

1 ב – רק מבר' מ ואילך. 2 התיבה איננה בלש. 3 מחוץ לכתובים.

4 מ"ג-ד מתייחסת לכל לשונות 'חצרן'; מ"ק-ששו מתייחסת ללישנא ד'חצרן'.

5 הרי כאן שלושה מספרים של החסרים בלשונות השלכה. מ"ס-ד מונה י"ג; מ"ק-קד מונה רק י"ב חסרים ומשמיטה, כנראה, את 'ותשליכו' (תה' קב, יא) – שהוא מלא באלשונקמד. מ"ק-ש מונה רק י"א; ואפשר, שהיא משמיטה את 'וישליכם' (כ' בקבוץ) (יחזשע י, כז); ואף על פי שתיבה זו חסרה באלקשוד, אולי היא כלולה באמור בסוף מ"ס-ד של 26: וכל וישלכו דכור' (חס') במד מל'.... מ"ק-ש המונה י"א חסרים – מתייחסת אפוא לכל לשונות השלכה – למעט לשונות וישליכו; ואילו מ"ק-קד המונה י"ב חסרים מתייחסת לכל לשונות השלכה – למעט תיבת וישליכו.

6 מ"ק-ל כאן; דנ' ה, ז מוסרת: וישליכוהו ב' מל'; אך מ"ק זו נסתרת על ידי כל המסירות והמסורות שהובאו כאן.

המקרא	ל	בששוד	הערות מסורה המסייעות לבששוד
שמ' ח, טו	החרטמים	החרטמם	מ"ג-ד(מ"ק-לששוד): בחרטמם ב' חס' ב' בליש'...
" י, כה	ועלות	ועלת	מ"ג-לד(מ"ק-ששוד): עלות ג' כת' כן בתר'...
" יב, ד	מהית	מהיות	מ"ג-לששוד(מ"ק-ש): להיות ח' חס' בליש'...
" יד, יג	תסיפו	תספו	מ"ג-שד(מ"ק-שוד): תוסיפו ד' ב' חסי וב' מלי... תרי' בתר' (יש' א, יג, ה) מלי.
" " יד	תחרישון	תחרשון	מ"ג-שד(מ"ק-אלקשוד): תחרש ד' חס בליש'...; מ"ג-שד: תחרשון ב' חד חס' וחד מלי... בתריה (איוב יג, ה) מלי; מ"ג-ל(מ"ק-שוד): תחרישון ב' חד מלי' וא' חס...
" יט, יא ²	השלישי	השלישי	מ"ג-לקששוד(מ"ק-א): השלישי ג' חס'...
" " יט	השופר	השפר	מ"ג-שוד(מ"ק-אלש): כול שופר בתר' חס' בר ב' מלי'...; מ"ק-קד שפר ט' חס' מ"ג-לד(מ"ק-אקשוד): שמע ה' חס'... ²
" כג, כב	שמוע	שמוע	—
" כו, כד	תאמם	תאמם	—
" כח, כח	האפד	האפוד	מ"ג-ששוד: אפוד האפוד ט' מלי בתורה...
" כט, כב	עלהן	עליהן	מ"ג-ד(מ"ק-לששוד): עלהן ג' חסרי'...
" " מ	רבעית	רביעת	מ"ג-ששוד: כל אור' רביעת כתב חס' י' בתר' בר מן ב' חד מנה' חס' י' קדמ'... וחד שלמ' דשלמ'...; מ"ק-ד במ' טו, ד: בְּרָבְעִית ל' חס' יו"ד קדמ'
" לב, לד	עליהם	עלהם	מ"ג-לששוד(מ"ק-ש): עליהם י"ג חס'...
" לו, יג	הירעת	היריעת	—
" " יט	אילים	אילים	מ"ג-ששוד: כל אור' אילים כתב חס' י' בתר' בר מן ד' מלי'... וחד' חס' דחס'...; מ"ג-ל: כל אוריתא אילים האילים כת' ב' מ' ד' כת' האילים ³ ...
" לו, ז	טבעות	טבעת	מ"ג-ששוד(מ"ק-אל): טבעות ז' מלי'...
בר' מו, ט.	החרטמם.	דלששוד שמ' ט, יא.	ועלת. לד בר' מא, ג; ש שם יט; שו שם ג.
מחיות. לשו וי' יא, מה; ד שמ' יט, טו; ש שמ' ט, כת.	תספוד.	שדששוד שמ' יד, יג.	תחרשון.
ש במ' ל, טו; ד בר' לד, ה; א ש"ב יט, יא; ל במ' שם; ק יר' ד, יט; שו במ' שם; שדלששוד שמ' יד, יד.	השלישי.	ל שמ' יט, יא; ק ש"א יד, יג; ששוד שמ' שם; א ש"א שם.	השפר.
שוד וי' כה, ט; אל הו' ח, א; ש וי' שם; קד הו' ח, א.	שמע.	ל דב' יא, יג; דאקשוד	ש"א כג, י.
האפוד. ששוד שמ' כת, כז; ד שם ד.	עליהן.	ד מ"ס על 33; ל וי' ג, י;	ששוד שם ד.
רביעת. שוש במ' טו, ד.	עלהם.	ראה לעיל (עלהם בר' מה, טו).	אילים.
ש וי' ח, ב; ש במ' ז, סה; ד שמ' כט, א; ל במ' ז, לה.	טבעת.	ששוד שמ' כת, כז;	—
1 מחוץ לדריה.	2 מ"ק-ל מוסרת כן גם אל 'שמע' כאן; אך אין זו, כנראה, אלא טעות; ונתחלפו למסרן שתי תיבות 'שמע' שבפרשת משפטים (שמ' כב, כב; כג, כב).	3 צ"ל: האילים.	—

המקרא	ל	בשש	הערות מסורה המסייעות לבשש
שמ' לח, י	העמודים	העמודים	מ"ג-לשד (מ"ק-אשו): העמודים י"א חס'... ¹ ; מ"ג-ש: העמודים ג' מלי בתו'...; מ"ק-ד: העמודים ד' מלי ²
"לט, יג	משבצות	משבצת	מ"ג-שד (מ"ק-אלשו): משבצות ג' מלי...*
"לה	אָרן	אָרן	מ"ג-שד (מ"ק-לש): ארן ג' חס'...*
וי, א	ויקרבו	ויקרבו	מ"ג-לד (מ"ק-ששו): קרבו י' חס'...; מ"ק-ד (מ"ק-אק): ויקרבו ב' חס'...*
"יג	קדש	קדוש	מ"ג-לשד (מ"ק-אקשו): קדש י"ג חס'...*
"יא, ד	וממפריסי	וממפריסי	מ"ק-ד (מ"ק-ששו): וממפריסי ב' חד חס' וחד מלי דין (וי, יא, ד) חסר
"יג, ו	היא	הוא	מ"ג-שד (מ"ק-לש): [כל אור'] הוא כתב' בר מן י"א...*
"יד, י	תמימים	תמימים	מ"ג-אד: כל תמימים דבעירא כתב תמימים בר מן חד כתב תמימים...; מ"ק-אשו יח' מג, כה: תמימים ל' מל בבעיר'
"טז, ח	גורלות	גרלות	מ"ג-ד (מ"ק-ששו): גרלות ד' חס' ו' קדמא בליש'...; מ"ג-ל: גורלות כול' קריה מלי ב' מ' חד חס' וא' קדמ'....
"יח, כט	התועבות	התועבת	מ"ג-ש: כל אוריתא תועבת התועבת בתועבת כתב'; מ"ג-א (מ"ק-שו): התועבות ב' מלי...; מ"ק-ל יר' ו': התועבות ל' מלי וכל יחזק' דכות' מ"ק-שד כאן: לִזְנוֹת ל' חסי; מ"ק-ל כאן: לִזְנוֹת ל' חס'
"כ, ו	לזנות	לזנת	מ"ג-שד (מ"ק-לש): [כל אור'] הוא כתב' בר מן י"א...*
"יח	והיא	והוא	

א יש' ג, כא; ל שמ' כח, כו. העמודים. ל שמ' כו, י; מ"א ז, כא; שד שמ' לח, יב; אשו שופ' טז, כו; שד שמ' לח, י. משבצת. שד שמ' כח, יא; אל תה' מה, יד; שו שמ' כח, יא, כה. ארון. שד שמ' ל, ו; ל במ' ז, פט; ש שמ' שם. ויקריבו. ל דג' ו, יג; דש וי' ב, ד; שו וי' ט, ט; דאק יהושע ח, כג. קדוש. ל וי' כא, ז; דב' כו, יט; יח' מב, יג; ש וי' כד, ט; ד שמ' כט, לא; אק יח' שם; שו שמ' שם. וממפריסי. דששו וי' יא, ד. הוא. ראה לעיל (והוא בר' יט, כ). תמימים. א יח' מג, כה; ד תה' לו, יח. גרלות. דששו וי' טז, ח; ל דה"א כד, ה. התועבת. ש וי' יח, כט; אשו יר' ז, י. והוא. ראה לעיל (והוא בר' יט, כ).

1 במ"ק-ל נמסר כך גם אל 'העמודים' כאן; זאת – בניגוד למשמע ממ"ג-ל, שפסוק זה איננו מובא בה. ואפשר, שמ"ק זו איננה אלא טעות; ונתחלפו לו למסרן שני הפסוקים המקבילים: שמ' כו, י; לח, י. ויש לציון עוד: במ"ק מ"א ז, ו, כא, מא; יח' מ, מט ובמ"ק-ד שמ' לח, יז נמסר גם על י"ב חסרים. אלא שפירוטם לא נמסר, כנראה, במסורת אלקששו.

2 מ"ג-לשד מתייחסת לכל לישנא ד'עמודים' שבכל המקרא; מ"ג-ש מתייחסת רק לתיבת 'העמודים' שבתורה; מ"ק-ד מתייחסת, כנראה, לכל לישנא ד'עמודים' שבתורה.

המקרא	ל	בשש	הערות מסורה המסייעות לבשש
ו' כנ, לח	נדבותיכם	נדבתיכם	מ"ק-שלש: ו' כב, יח: נדבותם ל' מלי בתו:
" כו, מה	להית	להיות	מ"ג-לש: (מ"ק-ש): להית ח' חס' בלש'... [×]
במ' ג, ב	הבכור	הבכר	מ"ג-שש: הבכור ד' מלי בתורה... [×] ; מ"ג-ל': הבכור ה' מלי'... ^{2×}
" " מ, ב	בכר	בכור	מ"ג-ש: (מ"ק-לש): כל [בכור] מלי' בר מן ו' חס'... [×] ; מ"ג-ל' (מ"ק-ד): בכור ו' חס' בתור'... ^{3×}
" ז, ז	העגלת	העגלות ⁴	מ"ג-ש: (מ"ק-לש): עגלת העגלת ג' חס'... [×] ; מ"ג-ד': העגלות ב' מלאים בתורה...
" " כג, כג	עתודים	עתדים	מ"ג-ש: (מ"ק-אלש): עתודים ב' מלי' באור'... [×]
" ט, ג	במועדו	במעדו ⁵	מ"ג-שו (מ"ק-לשד): במועדו ב' מלי' בתור'... [×] ; מ"ג-ל': במועדו ג' מלי'... ^{6×} ; מ"ג-ד': במעדו ד' חסרים בליש'...
" " ז, ז	הקרב	הקריב ⁵	מ"ג-לד (מ"ק-שש): קרבו ו' חס'... [×]
" " יז, יז	העלת	העלות ⁵	מ"ג-ד': להעלות י"א חס' בליש'... [×] ; מ"ק-דל' כאן: העלות ז' ב' ומלי'
" י, ט	בחצרות	בחצצרת ⁵	מ"ג-שש (מ"ק-לד): וכי תבאו (כאן) וביום שמחתכם (במ' י, י) חצצרת כתב; מ"ג-ד': חצוצרת ג' חסרים דחס'... ⁸
" טז, טז	חלון	חלף ⁵	—
" יא, כו	עליהם	עלהם	מ"ג-לש: (מ"ק-ש): עליהם י"ג חס'...
" יג, כו	אותם	אתם	מ"ג-ש: (מ"ק-לש): אותם ל"ט מלי' בתור'... [×]
" " כט, כט	ישב	יושב	מ"ג-ד (מ"ק-לשש): יושב י"ז מלאי' בתורה... [×] ; מ"ק-ש: יושב מ"ב מלי' ⁹

לחיות. ראה לעיל (מהיות שמי' יב, ד). הבכר. ש דב' טו, יט; שו במ' ג, מ; ד בר' מא, נא; ל דב' שם. בכור. שו במ' ג, מ; ד בר' מו, ח; ל במ' א, כ; ש בר' כה, יג; ל שמי' ו, יד; ד בר' מו, ח. העגלות. שו במ' ז, ג; לש שם ו; ד בר' מה, כז. עתדים. שו במ' ז, יו; אל דב' לב, יד; ש במ' שם. במעדו. שו במ' כח, ב; ל במ' ט, ב; ש במ' כח, ב; ד במ' ט, ב; ל הו' ב, יא; ד במ' ט, ז. הקריב. ל דב' ו, יג; דש וי' ב, ד; שו וי' ט, ט. העלות. ד מ"ס על 56. בחצצרת. ש במ' י, ט; שו שם ב; ל שם י; ד שם ט; ד שם ב. עליהם. ראה לעיל (עליהם בר' מה, טו). אתם. שו במ' כח, ד; ד מ"ס את 62; לש בר' מא, ח. יושב. ד בר' ג, יא.

- 1 חובה זו איננה במ"ק-ל.
- 2 החמישי הוא, כנראה, כל נביאים וכתובים במ"א; והשוה לקמן ו. 60. ג.
- 3 מ"ג-ש: מתייחסת לחיבות 'בכור-בכור'; מ"ג-ל' מתייחסת רק לחיבת 'בכור' בלבד.
- 4 הקריאה בשו איננה ודאי. 5 החובה איננה בב.
- 6 מ"ג-שו מונה רק את המלאים שבתורה; מ"ג-ל' מונה את המלאים שבכל המקרא.
- 7 הכתיב בל: העלת – בניגוד למ"ק שבצידו.
- 8 מ"ג-שש מתייחסת רק ללישנא דחצוצרות; מ"ג-ד' מתייחסת לכל לשונות חצוצרה. 9 ראה לקמן, ו. 26.

המקרא	ל	בששג	הערות מסורה המסייעות לבששג
במ' יג, לב	ווציאו	וציאו	מ"ג-שד (מ"ק-אלשו): ווציאו יב... המקלל (וי' כד, כג) אבתיכם (ש"א יב, ח) אוריהו (יר' כו, כג) מלי וכל כתיביא דכותהון ¹
" יט, ז	יבוא	יבא ²	מ"ג-ד (מ"ק-לששו): יבוא ו' מלאים בתורה * ; מ"ק-ק: יבוא כ"ג מלי ³
" כ, יז	גבולף	גבולף	מ"ג-שו: כל קריה גבולך כתב' בר מן ד' ב' מנה כתב גבולך ואינ' בתו'... * וב' כתב גבולך שלמ' דשלמ'... * ; מ"ג-ד (מ"ק-אל): גבולך ג' מלאים בתורה... * ; מ"ג-ל: גבולך ב' מל' בתור'... * ⁴
" כא, יג	מגבול	מגבל	מ"ג-ד (מ"ק-אששו): מגבל ט' חס' בליש'... * ; מ"ג-שד (מ"ק-אלק): דיבון ג' מל'... * ⁵
" ל	דיבון	דיבן	מ"ג-שד (מ"ק-אש): יכול ה' מל' בליש'... * ; מ"ג-א, מ"ק-שד (מ"ק-ל): היכול ב'... * קדמיה (כאן) חס'.
" כג, כט	אילים	אילם	ראה שמ' לו, יט
" כו, כד	הישובי	הישובי	מ"ג-לששו (מ"ק-אד): ב' חסיר' בליש'... * אלץ חסיר.
" לב, כב	נקים	נקים ⁶	מ"ק-ש: נקים כל' חסי בר מן א' מלי... * ; מ"ק-אלקשד יר' ב, לד: נקים ל' מל
" לג, לה	בעצין	בעצין	מ"ק-ש: מעצין כל' אורית' חס'; מ"ק-ד כאן: בעצין חס'
" לו	מעצין	מעצין	מ"ק-ש: מעצין כל' אורית' חס'; מ"ק-ד כאן: מעצין חס'
" לד, יא2	הגבול	הגבל	מ"ג-ד (מ"ק-אששו): מגבל ט' חס' בליש'... * ; מ"ג-שד (מ"ק-לש): אותם ל"ט מל בתור... *
דב' א, טו	אתם	אותם ⁶	

ל דב' ג, ב; ש בר' כד, סב; שו במ' יד, כה; ש במ' יג, כט3. ווציאו. ש וי' כד, כג; ד במ' טו, לו; א ש"א יב, ח; ל דה"ב כט, טז; שו ש"א שם. יבא. ד וי' טז, כו; לששו במ' ח, כד; ק שופ' יג, ח. גבולך. שו במ' כ, טז; ד שמ' ז, כז; א דב' כת, מ; ל במ' שם; ל דב' שם. מגבל. ד במ' כא, יג; א ש"ב כא, ה; ששו במ' שם. דיבון. שו יחושע יג, ט; ד מ"ס די 3; אלק יהושע שם. היכל. שו ש"א ד, טו; ד במ' יג, ל; א ש"א שם; ש במ' שם; אשו דה"ב לב, יג; ד במ' כב, לח; ל דה"ב שם. הישבי. ל דה"א ד, כב; ששו במ' כו, כד; אד דה"א שם. נקים. ש בר' מד, י. בעצין, מעצין. ש במ' לג, לו. הגבל. ראה לעיל (מגבל במ' כא, יג). אותם. ראה לעיל (אתם במ' יג, כו).

1 ש"א יב, ח חרשטט במ"ג-ד - כנראה בטעות; השמטה כעין זו גם במ"ג-קמ דה"א יט, טז.

2 ראה לקמן ו. ד. א. 3 ראה לקמן ו. 27.

4 מ"ג-שו ומ"ג-ל מתייחסות אל 'גבולך' בל' סגולה; מ"ג-ד מתייחסת אל 'גבולך' בל' סגולה או שוואת.

5 הקריאה בשו איננה ודאית. 6 התיבה איננה בב.

המקרא	ל	ששד	הערות מסורה המסייעות לששד
דב' ב, כג	מכפתור	מכפתר	—
" ג, ה	בצרות	בצרת	מ"ג-ד (מ"ק-לששו): כל אלה ערים בצרת (כאן) שמע ישראל אתה עובר היום (דב' ט, א) אילין חס' דחס'
" " כה	והלבנן?	והלבנן	מ"ק-ד כאן (מ"ק-ש): וְהִלְבֵּן ה' ד' מל' ודין חס'; מ"ק-שול כאן: וְהִלְבֵּן ל' חס'
" ד, ג	הראת	הראותי	מ"ג-ד (מ"ג-קט): הראות ד' ב' מלאים וב' חסרים... ב' קדמאי (דב' ג, כא; יא, ז) חס' דחס' וב' בתראי (כאן; קה' יב, ג) הראות כתי'.
" " מב	מתמול	מתמל	מ"ג-לשו (מ"ק-שד): תמל ד' חס'...
" " "	שלשום	שלשם	מ"ג-שלד (מ"ק-אשו): שלשום ב' מלי בתורה...*
" ו, ט	מזוות	מזוות	מ"ק-ד (מ"ק-שו): ואלה שמות ומשלי מזוות כתי' חס' וי"ו בתר'; מ"ק-ד (מ"ק-ששו): שמע ישר' (כאן) וישכב שמשון (שופ' טז, ג) מזור' כתי' חס' וי"ו קדמ'
" " כא	ויוציאנו?	ויוציאנו	מ"ג-שד, מ"ק-ש (מ"ג-ל): ויוציאנו ג'... קדמ' (במ' כ, טז) ויצאנו כתב חס' דחס' תינינא (כאן) ויוציאנו חס' וא' תלית' (דב' כו, ח) ויוציאנו כת' חס' י'.
" ז, טז	תחס	תחוס	מ"ג-אלד (מ"ק-ששו): תחס ב' חס'...*
" ח, ב	הליכך	הוליכך	—
" " ג	הודעך	הודיעך	—
" " יב	טובים	טבים	מ"ג-ד (מ"ק-אלשוקש): טבים הטבים ה' חס'...
" ט, טו	לחת	לוחת	מ"ג-דשו (מ"ק-ש): לוחת ה' כ"כ בתורה...
" י, יא	וירשו	וירשו	מ"ג-ד (מ"ק-אלקשו): וירשו ד' חס'...*
" יב, כ	גבולך	גבלך	מ"ג-ד (מ"ק-אל): גבולך ג' מלאים

בצרת. ד מ"ס בצ 4; לששו דב' ט, א. והלבנן. ש דב' ג, כה. הראות. ד דב' ד, ג; קמ קה' יב, ג. מתמל. ל שם' כא, כט; שו דב' ד, מב; ש בר' לא, ה; ד דב' יט, ד. שלשום. של דב' יט, ו; ד בר' לא, ב; א ש"א י, יא; שו ש"א ד, ז. מזוות. ד דב' ו, ט; שו מש', ח, לד; דששו דב' שם. ויוציאנו. שודשל במ' כ, טו. תחוס. אל יח' ט, ה; דששו בר' מה, כ. טבים. ד בר' כו, ט; אלשו יואל ד, ה; ק ש"א כה, טו; ש דב' ח, יב. לוחת. ד מ"ס לח 2; שו דב' ט, טו; ש שם י. וירשו. דאלקשו יהושע יב, א. גבולך. ד שם' ז, כו; א דב'

3 וראה גם לקמן, ו. 40.

2 הקריאה בש איננה ודאית.

1 ראה לקמן ו. 8.

המקרא	ל	אששוד ¹	הערות מסורה המסייעות לאששוד
דב' יח, כב	יבוא	יבא	בתורה... *; מ"ג-ש: וכל גבולך חס' בר מן א'... *; מ"ק-ש שמ' ז, כז: גבולך ל' מלי בתור ² מ"ג-ד (מ"ק-לשש: יבוא ז' מלאים בתורה... *; מ"ק-ק: יבוא כ"ג מל' ³ מ"ג-אשד (מ"ק-לש: כי תצא למלחמה קדמיה (כאן) אשר יציק לך (דב' כח, ג) איבך כתב
" כ, א	איבך	איבך	מ"ג-ששוד: הבכור ד' מלי בתורה... *; מ"ג-ל: הבכור ה' מל'... ⁴
" כא, טו	הבכור	הבכר	מ"ג-ש: והוצא עליה שם (כאן) ואוצא אש מתוכך (יח' כח, יח) ומוצא דבה (מש' י, יח) אלין חסי יוד; מ"ג-ד: והוציא ו' חסרים יו"ד בליש...; מ"ג-ד: אלין מיחדין חס' יו"ד בלשון יציאה...; מ"ק-שש: כאן: והוצא ל' חסי'; מ"ק-ל כאן: והוציא ל' חס' ⁵
" כה, ז	מאין	מאן	—
" כח, יח	ועשתרות	ועשתרת	מ"ג-שוד (מ"ק-א): כל אורית' עשתרת כתב בר מן חד מל'... *; מ"ק-לשוד דב' כח, ד: ועשתרות ל' מל' בתור
" מט	מרחוק	מרחק	מ"ג-לשוד: מרחק ה' חס... * וכל אוריתא דכותהן; מ"ג-ש (מ"ק-ק): מרחק ז' חס'... ⁶ מ"ק-ד כאן: הגבהת ל' וחס' ⁷
" נב	הגבהות	הגבהת'	מ"ג-לד (מ"ק-אקשש: כתבים ה' חסרים... * וכל אורית' דכות; מ"ק-ש: כתבים ה' חס' וכול אור' דכ'; מ"ג-ש (מ"ק-קד): כתבים ו' חס'... חד מנהו הכתבים חס' ⁸
" נח	הכתובים	הכתבים	

כת, מ; לשו במ' כ, טו. יבא. ראה לעיל (יבא במ' יט, ז). איבך. א דה"א יז, ח; ש דב' כ, א; ד תה' פג, ג; ל דב' כת, גג; שו דב' כ, א. הבכר. ראה לעיל (הבכר במ' ג, ב). והוצא. שד דב' כב, יד; ד במ' יד, לו. ועשתרת. שו דב' כת, ד; ד מ"ס עש 65; א ש"א ז, ד. מרחק. א תה' לח, יב; לשוד ש"א כו, יג; ש בר' כב, ד; ק יש' כח, א. הכתבים. ל מ"א יא, מא; ד שמ' לא, יח; אק מ"א שם; ש דב' כת, נח; שו יר' גא, ס; שו מ"א

1 א — רק מדב' כח ואילך.

2 מ"ג-ד מתייחסת אל 'גבולך' בל' סגולה או שוואה; מ"ג-ש וּמ"ק-ש מתייחסות רק אל 'גבולך' בל' שוואה.

3 ראה לקמן ו. 7, א; 27. 4 השוה ע' 72, הערה 2. 5 ראה לקמן ו. 47.

6 מספר ה' מתייחס רק לתיבת 'מרחק' שמחוץ לתורה; מספר ז' מוסיף את 'כל אוריתא' וכן את תיבת 'מרחק' (מש' לא, י); וראה גם לקמן ו. 58, א; 60, א.

7 הקריאה בש איננה רדא. 8 ראוי היה למסור: ל' חס'. 9 ראה לקמן ו. 61.